

Bilginin Toplumsal Cinsiyeti Var mıdır?*

Ilana Löwy

Çeviri: Gülnur Acar-Savran

Bilimlerle toplumsal cinsiyet arasında sıkı bağlar olduğu düşüncesi; toplumdaki temel eril/dişil ikiliğinin ve tarihin büyük bir bölümü boyunca bilimsel araştırmanın eril cinsten bireyler tarafından ve onlar için yapılmış olmasının, bilimsel bilginin evrimini şekillendirdiğini ima eder. Bu alandaki araştırmalar, bilimin yürürlükteki yansızlık, nesnellik, ussallık ve evrensellik tanımlarının, gerçekte genellikle bu bilimi yaratanların -Batılı ve egemen sınıfların üyeleri olan erkeklerin- dünya görüşünü içerdiğini ileri sürmektedir.

Bilimlerle toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiler üzerinde düşünölmeye, 1970’lerde, feminist hareketin ve bilim üzerine toplumsal ve kültürel incelemelerin atılım yapmasıyla birlikte başlanmıştır. Yine de toplumsal cinsiyetin bilimsel bilginin gelişiminde işin içine giren bir değişken olduğu iddiası çok tartışılan bir iddia olmaya devam etmektedir. “Bilim ve toplumsal cinsiyet” teması, bilimde “yöntemsel görelilik” yanlısı olan araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, insan iradesinden bağımsız görüngülerin varlığını hiçbir şekilde reddetmeksizin, bu görüngülerin kavranışının toplumsal ve kültürel bir faaliyet olduğunu ve bu niteliğiyle de üretildiği zamandan ve içinde üretildiği mekândan bağımsız olmadığını ileri sürer. Bilim tarihi ve bilim felsefesi alanında çalışan başka araştırmacılar ise tersine, bilimin bir yöntemin, yani önermelerin kabul edilebilirliğinin güvencesini başka her tür mülâhazadan bağımsız olarak oluşturan bir kurallar sisteminin uygulanması olduğunu ileri sürerler. Böyle bir bilim anlayışı, “toplumsal cinsiyet” değişkeninin, bilimsel bilgiye oluşturucu bir unsur olarak dahil edilmesini güçleştirir: Doğru bir bilimsel yöntem sayesinde açığa çıkarılmış doğa yasalarının evrensel geçerlilik taşıdığını ileri sürmek, aynı zamanda, söz konusu yasaların geliştirilmesinin, bu görüngüleri inceleyen bireylerin -cinsiyete ilişkin ya da başka-özelliklerinden etkilenmemesi gerektiğini varsaymak anlamına gelir.

Bu argüman hiç kuşkusuz bazı nüanslar içermektedir. Bir yandan, biyoloji ve tıbbın, yani bilimsel bilginin doğrudan cinsiyetli bedenlerle ilgilenen alanlarının, cinsiyet farklılıklarına ilişkin toplumsal ve kültürel algılardan etkilenmiş olabileceği geniş bir kabul görür. Böyle bir etki, kadınların doğuştan zihinsel olarak daha aşağı varlıklar olduklarına ilişkin bilimsel iddiaların uzun geçmişini açıklayabilir. Ayrıca, toplumsal seçimlerin, bilimsel araştırmanın eksenleri ve öncelikleri üzerinde ağırlığı olduğu da teslim edilmektedir: Örneğin uzun bir süre doğum kontrolü konusunda bilimsel araştırma yapılmamış olmasının sorumluluğu bu seçimlerde bulunabilir. Günümüzde, toplumsal olanın bilimsel bilgilerin gelişmesini etkilediği kabul edilmektedir, ama ancak ya araştırma temalarının seçimiyle ilgili (olumlu ya da olumsuz)

* **Orijinal Kaynak:** Löwy, Ilana. (2015). “Bilimler ve Toplumsal Cinsiyet”, Hirata, Helena; Laborie, Françoise; Le Doare, Hélène; Senotier, Danièle. (Ed.). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, Çev. Gülnur Acar-Savran, Ankara: Dipnot Yayınları, 46-50.

Erişim Linki: <https://www.sosyalbilimler.org/bilgi-toplumsal-cinsiyet> | **Yayın Tarihi:** 01/12/2019

bir etkidir bu, ya da bilim insanlarının önyargılarının araştırmayı yozlaştırmasıyla. Buna karşılık, iyi bilim -sosyokültürel değişkenlerin çarpıtmalarından kendini kurtarmış olan bilim- bir “hiçbir yerden bakış”tır: Yansız, nesnel ve ikame edilebilir gözlemcilerin, kolektif olarak “bütün kültürlerin dışında bir kültür”ü oluşturan faaliyetleri ve doğal dünyayı düzenleyen değişmez yasaların sadık bir yansımasıdır.

Toplumsal cinsiyet ile bilim arasındaki ilişkileri inceleyen ve aralarında Sandra Harding (1996), Ruth Bleier (1988), Ludmilla Jordanova (1993), Evelyn Fox Keller (1992), Helen Longino (1990), Dona Haraway’ın (1988) de olduğu kadın araştırmacılar, bilime ilişkin farklı bir bakış geliştirmişlerdir. Bu araştırmacılar, “doğa yasaları” üzerine bilgilerimizin belirli bir grubun -bilimsel araştırma yapan erkeklerin- çalışmalarından kaynaklandığı saptamasından hareket ederler. Oysa insanların hiçbir kolektif çalışması, içinde üretildiği tarihten ve mekândan tümüyle koparılamaz: Kültür-dışı bir kültür olmadığı gibi, tarih-dışı bir doğa tarihi de yoktur. Bu kadın araştırmacılar, erkek/kadın bölünmesinin bilimsel bilginin oluşmasında oynadığı merkezi role ilişkin mülâhazalarıyla, bilimlerin sosyal ve kültürel tarihi konusundaki düşünceleri zenginleştirmişlerdir. Söz konusu bölünme, doğal, katı, iki kutbun birbirini karşılıklı olarak dışladığı ve hiyerarşik -eril ilkenin dişil ilkeye egemen olduğu- bir ikilik olarak kurulmuştur. Hem bütün insan toplumlarındaki temel önemi, hem de kültüre ve dile ne kadar sindiği göz önüne alındığında, bu bölünmenin, doğal dünyaya ilişkin bilgilerin düzenlenişini etkilemiş ve dünyanın “hakiki yapısı”na tekabül ettiği ileri sürülen ikilikçi ve hiyerarşik görüşlerin gelişmesini kolaylaştırmış olduğunu düşünmek makul görünmektedir.

Yeni Bir Bilimsel Nesnellik Anlayışı İçin

Feminist araştırmacılar ayrıca, bilimin nesnelliği, ussallığı ve evrenselliği düşüncelerinin radikal bir eleştirisini sunmuşlardır. Verili bir anda (modern çağın doğuşundan başlayarak), verili bir yerde (Avrupa ve daha sonraları Kuzey Amerika’da), özgül bir toplumsal kimlik taşıyan bireyler (erkekler, egemen sınıfların üyeleri) tarafından üretilmiş bilgileri, başka bütün bakış açılarını (kadınlarınkini, yoksullarınıkini, “renkli” halklarınınkini, Batı dışındaki ülkelerinkini) dışlayan, nesnel ve evrensel olarak geçerli tek bilgi olarak sunmak, egemenlerin maddi ve ideolojik hegemonyasını sağlamlaştırmış olabilir. Belirli tarihsel koşullar içinde bilimin evrenselliği ve nesnelliği kavramlarının kullanılmasına yönelik bir eleştiri geliştirmek, hiçbir şekilde, evrensel geçerliliği olan bilgiler geliştirme ve doğal dünyaya ilişkin nesnel bir bilgi üretme özleminden vazgeçmek gerektiği anlamına gelmez. Bilimler ile toplumsal cinsiyet -ve ayrıca bilimler ve toplumsal sınıflar, etnisite ya da Batılı olmayan kültürler- arasındaki ilişkileri inceleyen kadın araştırmacılar, bilimsel bilginin tabanının genişletilmesinin bilimlerin daha nesnel ve daha evrensel olmalarına yol açacağını iddia etmişlerdir.

Örneğin Sandra Harding (1996) “güçlü nesnellik” kavramını geliştirmiştir; diyalog ve karşılıklı fikir alışverişi içinde ortaya çıkan bu nesnellik, gücünü, tanımlanmış faaliyetlerde kök salmış olmasından alır. Bu biçimde temellenmiş bilgiler ve pratikler, ne içinde geliştirildikleri zamanı ve mekânı, ne de onları üreten bireylerin toplumsal konumlarını gizleme çabasına girişirler. Aynı biçimde Donna Haraway (1998) de, içinde üretildikleri tarihe ve mekâna sahip çıkan “konumlandırılmış bilgiler” geliştirmeyi önermiştir. Bilim, birçok sayıda “belli bir yerden”

bakış arasındaki etkileşimlerden geçerek ve birçok sayıda “tercüme” aracılığıyla kendini bir bütün olarak oluşturacaktır. Söz konusu tercüme, bu bilgileri ve pratikleri -bilimin içinden ya da dışından- kullananların oluşturduğu bilim topluluğunun ürettiği bilgilerin ve pratiklerin uyarlanması ve değiştirilmesini içerir. “Konumlandırılmış bilgiler,” bilime düşünsel, eleştirel, kuşkucu ve ironik bir bakışı kolaylaştırabilir ve dolayısıyla son tahlilde -genellikle örgütlü kuşkuculuk olarak tanımlanan- bilimi daha da bilimsel kılmaya katkıda bulunabilir. Haraway’e göre bu bilgiler ayrıca, nesnelliğin ve evrenselliğin, tutkuyu, eleştiriyi, karşı çıkışı, dayanışmayı ve sorumluluğu da içeren daha zengin bir tanımını yapmayı kolaylaştırabilir.

Bilimsel Pratiklere İlişkin Yeni Bir İncelemeye Doğru

Nihayet, kimi kadın araştırmacılar dikkatlerini, kadınların bilim uğraşının dışında tutulmasına izin veren farklı mekanizmalar üzerinde odaklamışlardır. Bu mekanizmalar, biçimsel engeller de olabilir; daha yakın dönemde olduğu gibi, bilimin cinsiyetli -erkek- imgesinin oynadığı rol ve kızların tercihen edebiyat çalışmalarına yönlendirilmeleri ya da otorite konumlarından dışlanan kadın araştırmacıların karşı karşıya kaldıkları pratik güçlükler de olabilir (Le Dœuff, 1988). Başka araştırmacılar ise, yüz yıllardır bilimsel bilgiye önemli katkılarda bulunmuş -genellikle bilinmeyen ve göz ardı edilen- kadınlarla, “kendilerini adamış eşler”le, “becerikli teknisyenler”le, “tutkulu koleksiyoncular”la ve adları resmi bilim tarihinden silinmiş başka “adsız çalışma arkadaşları”yla ilgilenmişlerdir. Bu türden görünmeyen iş arkadaşlarının katkılarını ve kadınların bilimlere yönelik ilgisinin sürekliliğini teslim etmeyi hedefleyen çabalar, bilimlerin nesnelliğini, ussallığını ve evrenselliğini sorgulama çabalarından çok farklı bir girişim olarak görünebilir. Ancak bunlar aynı sorunun ayrılmaz iki yüzüdür. Susan Leigh Star (1992) ve Ludmilla Jordanova (1993) için, bilimsel çalışmanın, genellikle onun kıyısında olduğu düşünülen teknisyenlerin, bütün hazırlıkları yapanların ve amatörlerin çalışmalarıyla tamamlandığını göz önünde bulundurmamak, yalnızca bu somut katkılarda bulunanların bireysel çalışmalarının hak vermek açısından değil, aynı zamanda bilime bakışımızı değiştirmek açısından da önemlidir. Bilim tarihi çoğunlukla önemli “keşifler”de bulunmuş “önemli erkekler”in -ve özenle seçilmiş bazı kadınların- birbiri ardından gelen çalışmaları olarak sunulur. Bu tarihe, sözcüğün tam anlamıyla “bilimi yapmış” olan çok sayıda bireyin karanlıkta bırakılmış çalışmalarını dahil etmek, bilimsel girişim algımızı değiştirebilir ve bilimsel araştırmanın, etten kemikten olmayan, “saf,” gerçek dünyanın gürültü patirtisine ve düzensizliğine tepeden bakan bir faaliyet imgesi taşımasını sarsabilir. Dolayısıyla da ayaklarını topluma daha sağlam basan ve politikayla daha iç içe olan bilimsel bilgi ve pratiklerin gelişmesini kolaylaştırabilir.

Kaynakça

Bleier, Ruth. (Ed.). (1986). *Feminist Approaches to Science*, New York: Pergamon Press, 212.

Fox Keller, Evelyn. (1992). “Gender and Science: An Update”, Evelyn Fox Keller, *Secrets of Life, Secrets of Death. Essays on Language, Gender and Science*. New York-Londra: Routledge içinde, 15-36.

Harding, Sandra. (1996). “Rethinking Standpoint Epistemology: What is ‘Strong Objectivity’”, Evelyn Fox Keller, Helen Longino (Ed.), *Feminism and Science*. Oxford University Press içinde, 235-248.

Haraway, Donna. (1988). “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective”, *Feminist Studies*, 14 (3), 575-599.

Jordanova, Ludmilla. (1993). “Gender and the Historiography of Science”, *British Journal of the History of Science*, No: 26, 469-483.

Le Dœuff, Michèle. (1988). *Le Sexe du Savoir*, Paris: Aubier, 378.

Longino, Helen. (1990). *Science as Social Knowledge*, Princeton: Princeton University Press, 262.

Star, Susan Leigh. (1992). “Craft vs. Commodity, Mess vs. Transcendence: How the Right Tool became the Wrong one in the Case of Taxidermy and Natura! History”, Adele E. Clarke, Joan H. Fujimura, *The Right Tools for the Job*. Princeton University Press içinde, 257-286.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.